

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หลักนิติธรรมในการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร

จัดทำโดย นายอัศวิน เตชะเจริญวิกุล
รหัส ๖๑๐๖๕๒

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๒
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรมในการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร

นายอัศวิน เตชะเจริญวิกุล^๑

ความนำ

ในปัจจุบันนี้สังคมไทยมีกลุ่มคนจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นนักกฎหมาย นักวิชาการ กลุ่มมวลชน และบุคคลต่างๆ อีกหลายกลุ่มที่กล่าวอ้างถึงคำว่า “หลักนิติธรรม” ประกอบในบริบทการพูดคุย ปรีกษา หรือเรื่องราวต่างๆ แต่ด้วยหลักนิติธรรมดังกล่าวเป็นหลักคิดที่เป็นเชิงนามธรรม และเข้าใจได้ยาก อีกทั้งยังเป็นหลักที่แต่ละบุคคลสามารถตีความ และทำความเข้าใจได้หลายแง่ หลายมุม ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจความหมาย องค์ประกอบ สาระสำคัญ และความสำคัญของหลักนิติธรรมแตกต่างกันไปได้ตามหลักคิด และวิจารณ์ญาณของแต่ละบุคคล

แต่สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้จากสิ่งที่กล่าวข้างต้น คือ จะเห็นได้ว่าทุกคนเล็งเห็นถึงความจำเป็น และให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม และต้องการให้มีหลักนิติธรรมเพื่อใช้ในการกำกับดูแล การทำหน้าที่ และความประพฤติของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม และเมื่อพูดถึงคำว่า “สังคม” คงเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องพูดถึงคำว่า “องค์กร” ทั้งนี้ เพราะองค์กรเป็นหน่วยหนึ่งที่เกิดสังคมขนาดต่างๆ กัน ดังนั้นการใช้หลักนิติธรรมใน

^๑ นายอัศวิน เตชะเจริญวิกุล ตำแหน่งกรรมการบริษัท กรรมการบริหาร กรรมการบริหารความเสี่ยง กรรมการการลงทุน กรรมการกิจกรรมเพื่อสังคม ประธานเจ้าหน้าที่บริหาร และกรรมการผู้จัดการใหญ่ ประธานคณะกรรมการ บริษัท เบอร์ลี ยุคเกอร์ จำกัด (มหาชน), ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและกรรมการผู้จัดการใหญ่ ประธานคณะกรรมการบริหาร และสมาชิกคณะกรรมการบริหารความเสี่ยง ประธานคณะกรรมการความรับผิดชอบต่อสังคม กรรมการ บริษัท บิ๊กซี ซูเปอร์เซ็นเตอร์ จำกัด (มหาชน), ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและกรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ทีซีซี อินเทอร์เน็ต จำกัด, ประธานเจ้าหน้าที่บริหารและกรรมการผู้จัดการใหญ่ บริษัท ทีซีซี โลจิสติกส์ แอนด์ แวร์เฮาส์ จำกัด, ุฒิกการศึกษาปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยนครพนม, ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สถาบันเอ็มไอที (MIT) สหรัฐอเมริกา, ปริญญาวิศวกรรมศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฯลฯ

การจัดระเบียบสังคม จึงจำเป็นอยู่เองที่จะต้องกล่าวถึง การจัดระบบระเบียบองค์กร ให้สามารถบริหารงานองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การวางหลักนิติธรรมไว้ร่วมกับการบริหารงานในองค์กร จึงเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หน่วยงานที่เป็นหน่วยงานด้านประกันความมั่นคงขององค์กร (Security Assurance Functions) ซึ่งประกอบด้วย หน่วยงานกำกับดูแลกิจการที่ดี (Corporate Governance) หน่วยงานด้านงานตรวจสอบและควบคุมภายใน (Internal Audit & Internal Control) และหน่วยงานด้านกฎหมาย (Legal) ซึ่งในที่นี่ เราจะกล่าวถึงเฉพาะการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร เพราะเป็นหน่วยงานที่ถือได้ว่ามีความใกล้ชิดกับหลักนิติธรรมเป็นที่สุด ทั้งในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่ใช้กฎหมายเพื่อเป้าหมายทางธุรกิจของกิจการ และในฐานะของผู้ใช้กฎหมายในการกำกับดูแลการทำหน้าที่และความประพฤติของบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ ในองค์กร ที่มาอยู่ร่วมกันเพื่อปฏิบัติงานร่วมกัน การใช้ “หลักนิติธรรม” ในการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร จึงถือเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่สำคัญ ทั้งนี้ เพื่อให้ทั้งบุคคลภายนอกที่ทำการค้า หรือธุรกรรมใดๆ กับองค์กร และทุกคนในองค์กร ซึ่งเคารพ และยึดมั่นในหลักนิติธรรมดังกล่าว เกิดความยอมรับและปฏิบัติตามได้โดยไม่เคลือบแคลงใจ และเชื่อมั่นว่าหน่วยงานด้านกฎหมายขององค์กร จะไม่ก่อให้เกิดคุณ หรือโทษแก่ทั้งบุคคลภายนอกที่ทำการค้า หรือธุรกรรมใดๆ กับองค์กร และบุคลากรในองค์กรอย่างไม่เป็นธรรม

เนื้อหา

“หลักนิติธรรม” มาจากคำในภาษาอังกฤษที่ว่า Rule of Law ซึ่งมีแหล่งคำแปลมากมาย อาทิ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า “หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย” บางทีก็แปลว่า “หลักการปกครองด้วยกฎหมาย” หรือ “หลักแห่งกฎหมาย” หรือ “หลักกฎหมาย” หรือ “กฎของกฎหมาย” หรือ “หลักความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย” หรือ “หลักความยุติธรรมตามกฎหมาย” หรือ “หลักธรรม” หรือ “หลักธรรมแห่งกฎหมายหรือนิติปรัชญา” หรือ “นิติธรรมวินัย” หรือ “ธรรมะแห่งกฎหมาย” หรือ “นิติสดมภ์” ฯลฯ แต่เมื่อพิจารณาจากคำแปลทั้งหมดแล้ว คำแปลของ Rule of Law ที่ได้รับความนิยม และใช้กันอย่างแพร่หลายโดยทั่วไปคือคำว่า “หลักนิติธรรม”^๒

^๒ คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักนิติธรรมในคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ, กันยายน ๒๕๕๗, หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม, สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม

หลักนิติธรรม คือ หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้ง สอดคล้องกับธรรมเนียม และมาตรฐานของสิทธิมนุษยชน นอกจากนี้หลักนิติธรรมยังเป็นหลักที่เคารพต่อความเท่าเทียมกันทางกฎหมาย การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ มีความชัดเจน โปร่งใส และยุติธรรมในการใช้กฎหมาย หลีกเลี่ยงการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

หลักนิติธรรมนี้มีใช้เป็นเพียงหลักกฎหมาย แต่กล่าวได้ว่าเป็นหลักความเป็นธรรมทางกฎหมาย แม้จะเป็นหลักการที่ดูเป็นนามธรรม หรือเป็นทฤษฎีทางกฎหมาย แต่ก็มีการจัดทำให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยการรับรองไว้อย่างชัดเจนในกฎหมายสูงสุดของประเทศ คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เสมือนเป็นจารีตประเพณีการปกครองของประเทศไทย การใช้กฎหมายเป็นหลักในการปกครอง (Rule of Law) ย่อมจะมีความน่าเชื่อถือ และมีความชอบธรรมมากกว่าการใช้บุคคลคนเดียว หรือคณะบุคคลเป็นใหญ่มาปกครอง (Rule of Men) เนื่องจากการปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว หรือคณะบุคคลเป็นใหญ่ มีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การใช้อำนาจโดยอำเภอใจ ปราศจากการควบคุม ตามที่ Lord Acton ได้กล่าวว่า “Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely” (อำนาจมีแนวโน้มนำไปสู่การฉ้อฉลทุจริต และอำนาจที่เบ็ดเสร็จเด็ดขาดย่อมนำไปสู่การฉ้อฉล ทุจริตอย่างเด็ดขาดแน่นอน)^๓

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้นำหลักนิติธรรมซึ่งมีหลักเป็นนามธรรม มาบัญญัติแห่งกฎหมายให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และจับต้องได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทยที่บัญญัติหลักนิติธรรมให้เป็นที่รับรู้ รับทราบถึงความสำคัญของหลักดังกล่าว โดยได้ใช้คำว่า “หลักนิติธรรม” เขียนไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน โดยกำหนดไว้ในมาตรา ๓ วรรคสองแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตาม**หลักนิติธรรม**” และ

^๓ ศาสตราจารย์ ดร. กำชัย จงจักรพันธ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖, “หลักนิติธรรม ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืน” บรรยาย ณ โรงแรมรามารการ์เดนส์

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวดที่ ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๓ แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา ๗๘ (๖) ยังได้บัญญัติไว้ว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้ (๖) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมาย และตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

การกำหนดไว้ในมาตราที่กล่าวไว้ข้างต้น ย่อมทำให้เห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ทำให้หลักนิติธรรมที่เป็นพื้นฐานหลักการสำคัญทางกฎหมายปรากฏในตัวบทกฎหมายที่จับต้องได้ (Positive law or Existing law) และถือเป็นการประกาศความสำคัญของหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนว่า รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์การตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐทั้งหลาย ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามหลักนิติธรรม ไม่ว่าจะอยู่ในหน่วยงาน หรือองค์กรใดก็ตาม

หลักการที่เป็นสาระสำคัญของหลักนิติธรรม^๔

หลักการที่เป็นสาระสำคัญของหลักนิติธรรมประกอบด้วย ๗ หลักการคือ

๑. หลักการแบ่งแยกอำนาจ เป็นพื้นฐานที่สำคัญของหลักนิติธรรม เพราะแสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกอำนาจ และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน
๒. หลักการคุ้มครองสิทธิ และเสรีภาพ เป็นพื้นฐานของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันเป็นหลักการสำคัญตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ
๓. หลักความชอบธรรมด้วยกฎหมายของฝ่ายตุลาการ และฝ่ายปกครอง เป็นการใช้อำนาจของฝ่ายตุลาการ และฝ่ายปกครองซึ่งถือเป็นการจำกัดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนอันเนื่องมาจากการใช้อำนาจของฝ่ายตุลาการ และฝ่ายปกครอง โดยฝ่ายตุลาการ และฝ่ายปกครองจะต้องไม่พิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้แตกต่างไปจากบทบัญญัติของกฎหมาย และมีหน้าที่ต้องใช้

^๔ หลักนิติธรรม (The Rule of Law), elibrary.constitutionalcourt.or.th/document/documents/.../Individual_Study_134.pdf

- กฎหมายอย่างเท่าเทียมกัน ต้องใช้ดุลพินิจ โดยปราศจากข้อบกพร่อง
๔. หลักความชอบด้วยกฎหมายในทางเนื้อหา เป็นหลักที่ให้ฝ่ายนิติบัญญัติหรือฝ่ายปกครองที่มีหน้าที่ออกกฎหมายลำดับรอง กำหนดหลักเกณฑ์ในทางกฎหมายให้เป็นไปตามหลักความแน่นอนของกฎหมาย ห้ามไม่ให้กฎหมายมีผลย้อนหลัง
 ๕. หลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา เป็นหลักที่ให้ผู้พิพากษาสามารถทำหน้าที่ได้อย่างมีอิสระ ปราศจากการแทรกแซงใดๆ โดยมีพื้นฐานความอิสระจาก ๓ ประการ คือ ความอิสระจากคู่ความ ความอิสระจากรัฐ และความอิสระจากสังคม
 ๖. หลัก “ไม่มีความผิด และไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย” เป็นหลักที่จะพิจารณาให้โทษทางกฎหมายต่อบุคคลใดๆ ไม่ได้หากไม่มีกฎหมายบัญญัติความผิดดังกล่าวไว้
 ๗. หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐที่ได้รับการยอมรับจากคนในรัฐนั้นๆ ดังนั้นกฎหมายใดๆ ที่มีลำดับต่ำกว่าจะออกข้อกำหนดให้ขัด หรือแย้งกับรัฐธรรมนูญไม่ได้

ทั้งนี้ หลักนิติธรรมยังถือเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาล คือ การบริหารกิจการที่ดี (Good Governance) เป็นการบริหารกิจการที่ดีเป็นแนวทางสำคัญที่ใช้จัดระเบียบให้องค์กรหรือหน่วยงานที่มีบุคลากรจำนวนมากอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข รู้รักสามัคคี บุคลากรในองค์กร หรือหน่วยงานรับรู้ได้ถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วม เพื่อที่จะรวมกันเป็นพลังที่จะทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืน สร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กร หรือหน่วยงานได้

หลักธรรมาภิบาล หรือระบบการบริหารกิจการที่ดี (Good Governance)^๕

หลักธรรมาภิบาล หรือระบบการบริหารกิจการที่ดี (Good Governance) ประกอบด้วย ๖ หลักการ คือ

^๕ พล.อ.ท.ณรงค์ เหล่าธีระเชาวน์, ๒๕๕๖, หลักนิติธรรม, หลักสุตธรรมาภิบาลเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑, วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

๑. **หลักนิติธรรม (The Rule of Law)** หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ โดยเป็นการปกครองตามกฎหมาย มิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจการบริหารของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเท่านั้น
๒. **หลักคุณธรรม (Morality)** หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้อง การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองให้มีความซื่อสัตย์ จริ่งใจ ขยัน อดทน
๓. **หลักความโปร่งใส (Accountability)** หมายถึง การจัดให้มีกระบวนการ หรือวิธีการ ตรวจสอบความถูกต้องในการปฏิบัติงาน เพื่อหลีกเลี่ยงการทุจริต คอร์รัปชันที่อาจจะเกิดขึ้น
๔. **หลักการมีส่วนร่วม (Participation)** หมายถึง การให้โอกาสให้บุคลากรที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมบริหาร จัดการ ตัดสินใจเรื่องต่างๆ เช่น การตั้งคณะกรรมการ การตั้งคณะทำงาน
๕. **หลักความรับผิดชอบ (Responsibility)** หมายถึง การตระหนักรู้ในสิทธิ และหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง และกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำนั้น
๖. **หลักความคุ้มค่า (Cost-Effectiveness or Economy)** หมายถึง การบริหารจัดการ และใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม

เมื่อพิจารณาเชิงลึกของหลักนิติธรรม อาจจำแนกได้เป็น ๒ ประการ^๖

๑. **หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ**

หลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง หลักพื้นฐานแห่งกฎหมาย ที่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะต้องไม่ฝ่าฝืน ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรม หรือหลักพื้นฐานแห่งกฎหมายนี้จะถูกล่วงละเมิดมิได้ หากกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ขัดหรือแย้งต่อหลักนิติธรรมย่อมไม่มีผลบังคับใช้

สาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบ ได้แก่

๑. **หลักความเป็นอิสระ และความเป็นกลางของผู้พิพากษา และตุลาการ**

^๖ ดร. สมชัย สัจจพงษ์, ๒๕๕๘, นิติธรรมกับการบริหารงานในองค์กรหรือหน่วยงาน, หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๓, วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

๒. กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป
๓. กฎหมายต้องมีการประกาศใช้ให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึง
๔. กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ
๕. ผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี
๖. เจ้าหน้าที่ของรัฐจะใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ
๗. กฎหมายจะยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่การกระทำที่ยังไม่เกิดขึ้นไม่ได้

๒. หลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง

หลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง ลักษณะที่ดีของกฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ ที่อาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า อุดมคติของกฎหมาย และกระบวนการยุติธรรม แม้ว่ากระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ จะไม่มีความสมบูรณ์ และครบถ้วนเพียงพอที่จะเข้าเงื่อนไขเป็นกฎหมาย กระบวนการยุติธรรมที่ดี กล่าวคืออาจมีการขาดตกบกพร่องไปบ้าง แต่กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม หรือการกระทำใดๆ นั้นจะยังใช้บังคับได้อยู่ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด

สาระสำคัญของหลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้าง ได้แก่

๑. กฎหมายที่ดีต้องมีความชัดเจน
๒. กฎหมายที่ดีต้องไม่ขัดแย้งกันเอง
๓. กฎหมายที่ดีต้องมีเหตุผล
๔. กฎหมายที่ดีต้องนำไปสู่ความเป็นธรรม
๕. กฎหมายที่ดีต้องคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน
๖. กฎหมายที่ดีต้องทันสมัย ปรับเปลี่ยนได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ไม่ว่าจะในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม
๗. กฎหมายที่ดีต้องบัญญัติตามกระบวนการ และขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติ และกำหนดไว้
๘. กฎหมายที่ดีต้องไม่มีผลย้อนหลังเป็นโทษ หรือเป็นผลร้าย หรือกระทบต่อสิทธิ หน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคคล
๙. กฎหมายที่ดีต้องมีบทลงโทษที่เหมาะสม และได้สัดส่วนกับความรับผิดชอบ

๑๐. กฎหมายที่ดีต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ และเคารพกฎหมาย
๑๑. กระบวนการนิติบัญญัติต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส และตรวจสอบได้
๑๒. กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้มีการอุทธรณ์
๑๓. กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงได้โดยสะดวก รวดเร็ว
๑๔. กระบวนการยุติธรรมที่ดีต้องส่งเสริมกระบวนการยุติธรรมทางเลือก
๑๕. นักกฎหมายผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดีต้องมีความเป็นอิสระจากหน่วยงาน หรือองค์กรใดๆ และมีความเป็นกลางในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเอง
๑๖. นักกฎหมายผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม และเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องซื่อสัตย์ ยึดหลักคุณธรรม เมตตาธรรม และสันติธรรมประกอบกรปฏิบัติหน้าที่

การนำหลักนิติธรรมมาใช้ควบคู่กับการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร

การบริหารงานด้านกฎหมายขององค์กร หากตีความเทียบเคียงกับหลักที่ใกล้เคียงอย่างยิ่งซึ่งได้แก่หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญแล้ว จะเห็นว่า ผู้บริหารขององค์กรมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายขององค์กรมีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมาย และตรวจสอบการกำหนดกฎเกณฑ์ และ/หรือ ระเบียบต่างๆ ขององค์กร ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารองค์กรเป็นไปตาม**หลักนิติธรรม**”

การนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้ควบคู่กับการบริหารงานด้านกฎหมาย จึงต้องนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารงานหน่วยงานกฎหมายขององค์กร ใน ๒ ส่วน ได้แก่ การบริหารงานหน่วยงานกฎหมายขององค์กรให้ทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมาย และการบริหารงานหน่วยงานกฎหมายขององค์กรให้ทำหน้าที่ กำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบ และนำมาใช้บริหารบุคลากรในองค์กรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร

ในการบริหารงานหน่วยงานกฎหมายขององค์กรให้ทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมาย ผู้บริหารสามารถพิจารณาจากหลักนิติธรรมโดยเคร่งครัด หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างแคบทั้ง ๗ หลักข้างต้น โดยดำเนินการให้หน่วยงานด้านกฎหมายสามารถใช้หลักดังกล่าวให้สอดคล้องกับหลักการในการทำงานได้ กล่าวคือ ให้ความเป็นอิสระแก่หน่วยงานด้านกฎหมายในการให้ความเห็นได้อย่างเป็นกลาง ตลอดจนสนับสนุนให้หน่วยงานด้านกฎหมายใช้ความรู้ทางกฎหมายเพื่อเป็นประโยชน์แก่องค์กร ได้อย่างถูกต้อง และเป็นธรรม กล่าวคือ

๑. กฎหมายต้องใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่เลือกปฏิบัติเพื่อเอื้อประโยชน์แก่ฝ่ายใดเป็นพิเศษ
๒. ต้องแบ่งปันข้อมูลเกี่ยวกับกฎหมาย โดยการประกาศให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบอย่างทั่วถึง
๓. การใช้กฎหมายอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลังในทางที่เป็นโทษ
๔. ผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญาต้องมีสิทธิในการต่อสู้คดี
๕. ดำเนินการช่วยเหลือองค์กร ในกรณีที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจได้เท่าที่กฎหมายให้อำนาจ ไม่ใช่ใช้อำนาจเกินส่วน
๖. ป้องกันการใช้กฎหมายในการยกเว้นความรับผิดชอบให้แก่ การกระทำ หรือบุคคลผู้กระทำการใดๆ โดยมีขอบด้วยกฎหมาย

ในการบริหารงานหน่วยงานกฎหมายขององค์กรให้ทำหน้าที่ กำหนดกฎเกณฑ์และระเบียบ และนำมาใช้บริหารบุคลากรในองค์กรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรนั้น ผู้บริหารสามารถพิจารณาจากหลักนิติธรรมโดยทั่วไป หรือหลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้างทั้ง ๑๖ หลักข้างต้น ซึ่งเป็นการกล่าวถึงกฎหมายที่ดี กระบวนการยุติธรรมที่ดี และนักกฎหมายที่ดี เมื่อนำมาบูรณาการกับกฎ ระเบียบภายในองค์กร หรือหน่วยงานย่อมก่อให้เกิดผลดังนี้

๑. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องมีความชัดเจน ไม่ขัดแย้งกันเอง
๒. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องมีเหตุผล และมีความเป็นธรรม
๓. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องคุ้มครอง และไม่ละเมิดสิทธิมนุษยชน ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือสิทธิขั้นพื้นฐาน
๔. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องทันสมัย ปรับเปลี่ยนได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม

๕. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องบัญญัติตามกระบวนการ และขั้นตอนที่กฎหมายบัญญัติ และกำหนดไว้
๖. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้อง ไม่มีผลย้อนหลังเป็นโทษ หรือเป็นผลร้าย หรือกระทบต่อสิทธิ หน้าที่ หรือความรับผิดชอบของบุคลากร
๗. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องมีการบังคับใช้อย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ และเคารพกฎ ระเบียบ คำสั่งดังกล่าว
๘. กฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ภายในองค์กร หรือหน่วยงาน ต้องเป็นกระบวนการที่เปิดเผย โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ รวมถึงบุคลากรสามารถ เข้าถึงได้โดยสะดวก และรวดเร็ว

ผลดีของการนำหลักนิติธรรมมาใช้ควบคู่กับการบริหารหน่วยงานกฎหมายในองค์กร

เมื่อพิจารณาผลดีของการนำหลักนิติธรรมมาใช้ควบคู่กับการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร หรือหน่วยงานแล้วย่อมก่อให้เกิดประโยชน์หลายประการ เพราะดำเนินการให้หน่วยงานกฎหมายของ องค์กรให้ทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมายอย่างอิสระ ถูกต้อง และ เป็นธรรม ตลอดจนการกำหนด และการนำกฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ที่ เข้ากับยุคสมัย และมีความเป็นธรรมมาใช้ จะเป็นที่ยอมรับของบุคลากรในองค์กร บุคลากรจะยินยอม พร้อมใจ ให้ความร่วมมือและถือปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ คำสั่งเกี่ยวกับการดำเนินงาน บริหารงานต่างๆ ร่วมกันอย่างเคร่งครัด ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเพิ่มขีดความสามารถในการส่งเสริมให้แผนงาน หรือโครงการ ต่างๆ ประสบผลสำเร็จ และได้รับการตอบรับที่ดีจากบุคลากรในองค์กร หรือหน่วยงาน การบริหารงานที่มี ประสิทธิภาพ มีความโปร่งใส และเป็นธรรม เกิดความชัดเจน และมีเอกภาพในการบริหารงาน การสร้าง ความมั่นใจ สร้างความเชื่อมั่นให้แก่บุคลากรในองค์กร หรือหน่วยงานว่าจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียม กัน และเป็นธรรม และการแก้ปัญหาการทุจริต และคอร์รัปชันในองค์กร หรือหน่วยงานให้น้อยลง หรือ หมดไปได้

สรุป

หน่วยงานกฎหมาย เป็นหนึ่งในหน่วยงานประกันความมั่นคงขององค์กร (Security Assurance Functions) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใช้กฎหมายในองค์กร เพื่อเป้าหมายใน ๒ ส่วน ได้แก่ การทำหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมาย และการทำหน้าที่ กำหนดกฎเกณฑ์ และระเบียบ และนำมาใช้บริหารบุคลากรในองค์กรเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร อนึ่ง การมีเพียงกฎหมายเป็นแกนหลักในสังคม หรือองค์กรยังไม่เพียงพอ เพราะเมื่อนักกฎหมายซึ่งเป็นผู้กำหนด และใช้กฎเกณฑ์ เป็นเพียงคนธรรมดาที่มีทั้งข้อดี ข้อเสีย และมีอคติ ดังนั้น นักกฎหมาย หรือ หน่วยงานด้านกฎหมาย ย่อมอาจจะใช้กฎหมายที่กำหนดขึ้นอย่างไม่เป็นธรรมได้ไม่มากก็น้อย หรืออาจจะสามารถใช้กฎหมายนั้นเป็นเครื่องมือที่ทำลายฝ่ายตรงข้ามที่คิดต่าง หรือคนที่ไม่ยินยอมกับกลุ่มของตนได้ รวมถึงการใช้กฎหมายสร้างอำนาจ ความถูกต้องให้กับกลุ่มของตนเอง หรือทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องให้เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามได้

ดังนั้น หากผู้บริหารองค์กรนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้ในการบริหารงานด้านต่างๆ โดยเฉพาะงานด้านกฎหมาย ย่อมเป็นการสนับสนุนให้หน่วยงานกฎหมายขององค์กรทำหน้าที่ได้อย่างถูกต้อง เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นการทำหน้าที่ในการให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานขององค์กรตามกฎหมาย และการปฏิบัติงานด้านการกำกับ ดูแล ตรวจสอบการทำงานของบุคลากรในลำดับชั้นต่างๆ ขององค์กร ผลดีของการใช้หลักนิติธรรม ในการบริหารงานด้านกฎหมายในองค์กร จึงถือเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่สำคัญ ทั้งนี้ เพื่อให้ทั้งบุคคลภายนอกที่ทำการค้า หรือธุรกรรมใดๆ กับองค์กร และทุกคนในองค์กร ซึ่งเคารพ และยึดมั่นในหลักนิติธรรมดังกล่าว เกิดความยอมรับและปฏิบัติตามได้โดยไม่เคลือบแคลงใจ และเชื่อมั่นว่าหน่วยงานด้านกฎหมายขององค์กร จะไม่ก่อให้เกิดคุณ หรือโทษแก่ทั้งบุคคลภายนอกที่ทำการค้า หรือธุรกรรมใดๆ กับองค์กร และบุคลากรในองค์กรอย่างไม่เป็นธรรม อาจกล่าวได้ว่าการนำหลักนิติธรรมมาปรับใช้ควบคู่ไปกับทำงานด้านกฎหมาย และบูรณาการให้ผสมผสานกับการบริหารงานหน่วยงานในองค์กร ไม่เฉพาะหน่วยงานด้านกฎหมายย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรอย่างแน่นอน และ ย่อมเป็นการประกันได้อย่างดีว่าจะมีความเจริญรุ่งเรืองในองค์กรนั้นๆ เพราะจะสามารถบริหารบุคลากรให้ปฏิบัติงานได้อย่างดี

บรรณานุกรม

คณะอนุกรรมการวิชาการว่าด้วยหลักนิติธรรมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการบรรณาธิการหนังสือหลักนิติธรรมในคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ, กันยายน ๒๕๕๗, **หลักนิติธรรม The Rule of Law ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืนหลักนิติธรรม**, สำนักงานคณะกรรมการอิสระว่าด้วยการส่งเสริมหลักนิติธรรมแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม

ศาสตราจารย์ ดร. กำชัย จงจักรพันธ์, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๖, “**หลักนิติธรรม ความหมาย สาระสำคัญ และผลของการฝ่าฝืน**” บรรยาย ณ โรงแรมรามาร์คเดนส์

พล.อ.ท.ณรงค์ เหล่าธีระเชาวน์, ๒๕๕๖, **หลักนิติธรรม, หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๑**, วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ดร. สมชัย สัจจพงษ์, ๒๕๕๘, **นิติธรรมกับการบริหารงานในองค์กรหรือหน่วยงาน, หลักสูตรนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๓**, วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ, สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

หลักนิติธรรม (The Rule of Law),

elibrary.constitutionalcourt.or.th/document/documents/.../Individual_Study_134.pdf